

indre og ydre, synlig og usynlig. Som biskop i København og de facto øverste embedsmand i kongens religionsvæsen havde Brochmand en central placering under Christian 4., men det afholdt ham ikke fra også at forstå „kirken“ teologisk. Den norske præst Petter Dass, der sidst i 1600-tallets virkede i Alstahaug i Nordland, skrev i sine sange over Luthers *Lille Katekismus* bl.a. om dåben, at den er en rentesat kapital, som kirken drager nytte af. Her er der ikke tale om sognekirken i Alstahaug, men om den hellige, almindelige kirke, som gennem dåben omslutter alle mennesker og formidler Guds nåde, som den kristne teologi har lært det fra sin begyndelse. Den klassiske konfessionaliseringsforskning er da internationalt set også afløst af en anden forskningsinteresse, der netop tager højde for det kirkelige og det religiøse som selvstændige udtryk ved siden af det statslige, men dette overses eller udelades af Imsen. Man kan i øvrigt problematisere brugen af begrebet „stat“ som beskrivelse af regeringsforhold i tidligmoderne tid. Imsens pointe, at „kirke“ ikke anvendes som et forvaltningsretligt begreb i perioden, kunne lige så vel gælde „stat“.

Forfatteren er lejlighedsvis upræcis i sin gengivelse af teologiske forhold. Når Den Augsburske Bekendelse (*Confessio Augustana*) fra 1530 siges at udtrykke Luthers kirkesyn (s. 17), er det ikke helt korrekt. *Confessio Augustanas* forfatter var Philipp Melanchthon, og selvom Luther godkendte den, bærer den i udpræget grad Melanchthons præg. Den augsburske bekendelse omtales s. 108 som en læremæssig bærebjælke for det dansk-norske rige, men Imsen gør ikke opmærksom på, at flere versioner af dette skrift faktisk var i indbyrdes konkurrence om at blive en sådan bjælke, også i Det Tysk-Romerske Rige. Det hedder s. 113, at Niels Hemmingsens fald i 1579 var betinget af hans (krypto-)calvinisme, men suspensionen fra professoratet var snarere begrundet i netop en strid om den rette udgave af *Confessio Augustana*.

Disse eksempler på upræcis anvendelse af teologiske begreber understreger, at ligesom en rent teologisk fremstilling af reformationshistorien ikke kan få det hele med, kan en rent rets- og statshistorisk oversigt det heller ikke. Dér, hvor reformationshistorien bliver interessant, er, hvor de to forskningstraditioner mødes.

Mattias Skat Sommer

| ROLV NØTVIK JAKOBSEN: *Gunnerus og nordisk vitskaphistorie*, Spartacus, Oslo 2015, 339 s., 379 NOK.

Hvorfor var det netop en biskop, der midt i den periode, der populært kaldes oplysningstiden, grundlagde Det Kongelige Norske Videnskabs Selskab? Hvordan kombinerede en kirkens mand sit teologi-

ske ærinde med, hvad der skulle blive en pionerindsats i norsk videnskabs historie? Kan man påvise en form for sammenhæng mellem et 1700-tals menneskes arbejde i, hvad der i dag af mange anses for to forskellige kald? Det undersøger Rolv Nøtvik Jakobsen, der i en årrække har været førstebibliotekar ved Norges ældste videnskabelige bibliotek, Gunnerusbiblioteket i Trondhjem, i sin bog om Johan Ernst Gunnerus' virke.

Der er vel at mærke ikke tale om en traditionel biografi. Det kan der være gode grunde til – en af dem er kildesituationen. Gunnerus har ikke efterladt sig mange vidnesbyrd om sine egne oplevelser, eller hvad man kunne kalde hans privatliv, og den samtidige censur sætter begrænsninger for, hvad man kan tillade sig at konkludere om Gunnerus' personlige opfattelser på baggrund af hans offentlige tekster. Men Gunnerus har frembragt et omfattende materiale, der kan vidne om andre forhold.

Gunnerus levede fra 1718 til 1773, og den jernflittige mand endte med på samme tid at være biskop i Trondhjem og en af samtidens ivrigste naturvidenskabsmænd. I modsætning til vennen Carl von Linné blev Gunnerus aldrig nogen original videnskabsmand – eller teolog for den sags skyld – men han huskes i dag især som en ihærdig organisator og iværksætter. En del af den tidligere litteratur om Gunnerus tager udgangspunkt i hans bedrifter i denne sammenhæng og har karakter af festtaler, der betoner de af Gunnerus' bedrifter, der peger fremad og har interesse for talerens egen tid.

Nøtvik Jakobsen begynder imidlertid et andet sted. Han ønsker i højere grad at undersøge Gunnerus' forfatterskab på hans egen tids præmisser, og han er særligt interesseret i den indre sammenhæng mellem, hvad der for en nutidig læser kan forekomme at være meget forskellige og måske endda modstridende arbejdsområder, nemlig henholdsvis det filosofisk teologiske og det empirisk naturvidenskabelige. Nøtvik Jakobsen stiller i udgangspunktet to spørgsmål: Hvad er sammenhængen mellem Gunnerus' tidlige filosofiske eller teologiske forfatterskab og de senere naturvidenskabelige tekster? Og hvorfor var det så vigtigt for den norske biskop at udforske den lokale natur?

Bogen indledes dog med en kort biografisk indføring i Gunnerus' livsforløb. Hovedpersonen har som sagt ikke selv efterladt mange informationer om, hvad der i dag ofte anses for de formative perioder, nemlig barndommen, ungdommen og studietiden. Det kan, som Nøtvik antyder, skyldes, at Gunnerus' baggrund ikke var umiddelbart prangende eller noget, han var stolt af. Det har dog nok ikke været uden indflydelse, at den unge mands fader var militær- og senere

stadskirurg, og Gunnerus blev således opdraget til ikke at være sart i forhold til at anvende skalpel og sav på levende organismer.

Faderen døde imidlertid allerede i 1734 og efterlod den begavede teenager med et stærkt behov for patroner. Det fik han blandt andet i historikeren Hans Gram og adelsmanden Peter F. Suhm, og Nøtvik Jakobsens skildring af Gunnerus' vej til sin slutstilling som biskop giver et godt indtryk af samtidens akademiske og sociale vilkår.

Men det er som sagt den indre sammenhæng i forfatterskabet, der interesserer Nøtvik Jakobsen, og derfor behandler han, med reference til Reinhart Koselleck, i hoveddelen af bogen en række begreber, der er centrale for Gunnerus selv. Det drejer sig eksempelvis om sprog, videnskab, natur, historie, ret og ikke mindst Gud. Det er imidlertid begreber, der ikke kun var betydningsfulde for Gunnerus, men også for mange andre af tidens personer. Således formidler Nøtvik Jakobsen indsigt i Gunnerus' univers – men også i samtidens nordiske videnskabshistorie.

Det er et vellykket greb, og Nøtvik Jakobsens fører i et klart og dynamisk sprog med præcision læseren til en nuanceret forståelse af snævre sammenhænge mellem protestantisk teologi og videnskabelige fremskridt, der fik stor indflydelse i den nordiske kulturkreds. Undervejs hører vi også om afvisningen af eksistensen af havfruer og sømonstre, hvilket ikke bare er elementært underholdende, men også et velvalgte vinduer til tiden. Bogen er desuden smukt illustreret.

Tine Ravnsted-Larsen Reeh

| BONNIE CLEMENTSSON: *Förbjudna förbindelser. Föreställningar kring incest och incestförbud i Sverige 1680-1940*, Universus Academic Press, Malmö 2016, 398 s., 222 SEK.

Incestforbud har eksisteret i næsten alle kulturer og er dermed en af de mest universelle former for regulering af menneskers seksualitet. Det betyder imidlertid ikke, at incest er et statisk fænomen. Tværtimod viser Bonnie Clementsson i sin nye afhandling, at fænomenet ændrer sig radikalt over tid og sted. Gennem omhyggelige studier af love, rigsdagsprotokoller, statslige udredninger, domsbogsmateriale samt dispensationsansøgninger afdækker hun de kategoriseringer, religiøse forestillinger, sociale normer, lovgivninger og retspraksisser, der konstituerede incest (tidligere blodskam) fra slutningen af 1600-tallet til midten af 1900-tallet i Sverige.

Den imponerende lange tidsperiode er opdelt i tre underperioder, nemlig 1680-1750, da incest ifølge forfatteren først og fremmest blev